

Дзера М.М., доктор філософії, професор
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

Прокіп А.В., канд. іст. наук, доцент ©
Львівська комерційна академія

РОЛЬ ГІМНАЗІЙНОЇ БУРСИ В НАВЧАЛЬНО–ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ РОГАТИНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У 1909-1914 рр.

*У статті розглянуті питання організації позаурочної освіти молоді при
бурсах- гуртожитках Рогатинської гімназії на початку ХХ ст.*

Ключові слова: *бурса, Рогатинська гімназія, самоосвіта, світогляд,
учнівське самоврядування.*

Сьогодні в Україні, на наш погляд, у навчально-виховному процесі приділяється недостатня увага позаурочній освіті та вихованню учнівської та студентської молоді, питанням контролю за самоосвітою і самовихованням нашого молодого покоління, студентському самоврядуванню. Учнівські та студентські гуртожитки, що функціонують при навчальних закладах, могли б, на нашу думку, займати більш суттєве місце у навчально-виховному процесі, адже вони є складовою ланкою у структурі навчальних закладів.

Мета дослідження – на прикладі функціонування бурс-гуртожитків при Рогатинській гімназії показати можливості правильної організації позаурочної освіти.

Дана проблематика частково розглянута у дослідженнях С.Гелея [2], Й.Гірняка [3], О.Караманова [9], В.Качкана [10], Я.Малика [11], Є.Погурала [12], Б.Ступарика [13] та ін.

Бурси – спільні приміщення для учнів, переважно сиріт та дітей з незаможних родин, мали давню історичну традицію в Україні. Вони почали створюватися ще при братських школах наприкінці ХVI ст. Збереглися згадки про бурси при Львівській братській школі, Києво-Могилянській академії. Бурси також діяли при єзуїтських школах, пізніше при колегіях (у Переяславі, Харкові, Чернігові).

В Галичині, 1848 р., постала бурса сестер василіанок в Яворові. Згодом виникло чимало бурс, організованих різними товариствами та релігійними корпораціями, зокрема «руські бурси» в Тернополі (1873) та Стрию (1876), інтернат василіанок у Львові (1880), ремісничо-промислова бурса у Львові (1890), інтернат для дівчат в Перемишлі (1895), бурса Українського Педагогічного Товариства (інтернати св.Миколая для хлопців – 1899 р. та св.Ольги для дівчат – 1899 р.) та ін., з початку ХХ ст. почала діяти бурса товариства «Просвіта».

Статистичні дані свідчать, що перед початком Першої світової війни, у 1914 р., в Галичині було 68 бурс (54 для хлопців і 14 для дівчат) в різних містах

© Дзера М.М., Прокіп А.В., 2011

краю. Бурси утримувалися за рахунок громадських фондів, пожертвувань тощо. Понад 30 бурс мали власні будинки [4, с.195; 196].

Перша спроба заснування бурси-гуртожитку в Рогатині припала на 1899-1900 рр. за ініціативи о. Петра Нижанковського. Ця бурса проіснувала кілька місяців й нараховувала 4-5 питомців. Роком пізніше справою організації бурси зайнявся о. Павло Кудрик, парох міста Рогатина. Вже тоді проживати в бурсі виявило бажання 12 учнів, для яких було орендоване приміщення, придбано необхідний інвентар. Наступного року в бурсі проживало вже 18 учнів, згодом 32.

Коли бурса почала розвиватися, її під свою опіку взяла філія Українського педагогічного товариства (УПТ) в Рогатині. У 1904 р. філіал рогатинської «Просвіти» придбав для бурси земельну ділянку з двома будинками. Кількість учнів, проживаючих в бурсі до 1909-1910 рр., становила 32. Після офіційного відкриття Рогатинської гімназії у 1909 р., бурсу було розширено, у ній проживало вже 85 учнів, а в місті було винайнято ще два будинки.

У 1910-1911 рр. бурса розміщувалася вже в двох будинках: будинку філії «Просвіти» та в будинку, що знаходився в передмісті Рогатина – Бабинці. Оплата за проживання в бурсі для гімназистів становила 6-20 корон, кілька учнів гімназії проживало без оплати [5, с.46].

Розпорядок життя в бурсах був наступним: учні вставали о 6 год. ранку, після молитви снідали, повторювали лекції та йшли до гімназії. Після навчання та участі в секціях «Наукової читальні» учні поверталися до бурси о 17 год. Після підвечір'я готували лекції. О 20 год. – молитва, після якої учень міг йти спати. Дозволялось однак займатись своїми справами до 21-22 год. Харчування в усіх бурсах було невибагливим. Переважали головним чином молочні, яринові та мучні страви, два рази на тиждень учні отримували на обід м'ясо.

У всіх бурсах діяло учнівське самоврядування протягом цілого навчального року. В бурсах учні виконували також різноманітну фізичну роботу: миття підлоги, заготівля дров, чищення картоплі та ін. До обов'язку самоврядування належав догляд за порядком в спальнях, їдальнях, самоуправа дбала також про те, щоб поширювати знання серед учнів. В бурсах діяли драматичні гуртки, була власна шевська майстерня, столярна майстерня [7, с.56-57].

Заходами питомців та викладачів гімназії у гуртожитках влаштовувалися аматорські вистави, виступи оркестрів та ін. Наприклад, у 1910/1911 н.р., було влаштовано такі аматорські вистави: «Знімчений Юрко», «Настоящі» Бобикевича, «Тато в заручниках» Григорієвича.

Головна заслуга в організації вистав належала вчителю Л.Смулці. Колишній учень гімназії Й.Гірняк так згадував про цього викладача й про життя бурсаків: «Учитель Смулка в рогатинській «Альма матер» проявив себе неабияким режисером-організатором. Коротке перебування в театрі і справжній режисерський хист допомогли йому оживити цікаву ділянку праці тієї школи. Лев Смулка склав з учителів (аматорів-музикантів) добірну оркестру, а силами

своїх учнів вивів на імпровізованій сцені в гімнастичній залі п'єсу Кропивницького «Невольник». Рогатинські глядачі й актори-учні кілька років згадували й заново переживали ту подію. Необорна сила обплела і мене густим театральним павутинням і я довго не міг забути того шкільного видовища. Лев Смулка мав на своєму утриманні велику родину: стареньких хворих батька і матір та три дорослі сестри. Щоб звести кінці з кінцями, він, крім обов'язків учителя, виконував ще працю адміністратора бурси. Так склалося, що в тій установі знайшли притулок «учні-актори», яких Смулка обдаровував особливою увагою та опікою. Кожну вільну від щоденних обов'язків хвилину він залюбки проводив між нами бурсаками і той час присвячувався приманливим розповідям про театр «Української Бесіди», про життя акторів, про закулісні звичаї, про циганські мандри галицьких комендіантів» [3, с.350].

Аматорська вистава «Невольник» М.Кропивницького, згадувана Й.Гірняком, відбулась у червні 1911 р., тоді ж виступив гімназійний оркестр, складений з учнів та викладачів. У 1911/12 н.р. гімназисти під керівництвом Л.Смулки підготували драму «Кара совісті» Г.Цеглинського та показали її в залах бурси.

Настоятелем більшої бурси в 1910/11 н.р. був о.Т.Кудрик, меншої – о.В.Уляницький [5, с.47], а управителем бурси в рогатинських Бабинцях 1911/12 н.р. був о.С.Ковалів [6, с.70-71].

Цікаві спомини про перебування в бурсі залишив також учень гімназії І.Витанович. Три роки І.Витанович жив у бурсі разом з учнями, що навчалися в старших класах. Це, на його думку, було позитивним фактором у формуванні світогляду. «Вони опікувалися мною, брали до пари як вчилися танцювати, посилали з листами до дівчат. Я прислухався до їхніх цікавих дискусій – політичних, літературних. Це були кращі учні з аспіраціями: Юлько Соколовський (потім хорунжий УСС, поляг на Лисані), Дорошенко (пізніше хорунжий УСС, втопився у Волзі в російському полоні), Іван Горянський – пропав в часи 2-ої Світової війни, Йосип і Володимир Гірняки, Степан Городецький – тепер священник в ЗСА та інші» [1].

Бурса, згадував І.Витанович, розміщувалася в будинку гімназії, у якому займала 6 кімнат на другому поверсі. У партері займала два зали, які були їдальнею, кухнею, магазином та помешканням управителя одночасно [1].

В наступні навчальні роки (1912/13, 1913/14) при гімназії діяла низка гуртожитків-бурс: бурса гуртка Українського педагогічного товариства (УПТ), бурса св.Миколая, якою завідував парох о.П.Кудрик, бурса товариства «Шкільна поміч», бурса під покровительством св.Богородиці [7, с.56-57].

Бурсу товариства «Шкільна поміч» було відкрито 1 вересня 1913 р. До неї прийняли 40 учнів, з яких 2 прийняли безкоштовно, інші сплачували від 12 до 28 корон, безоплатно харчувалися 3 учнів, інші сплачували за харчування 5-12 корон. Управителем бурси товариства «Шкільна поміч» був викладач Л.Смулка [7, с.55].

Видатки бурси товариства «Шкільна поміч» на продукти харчування, інвентар, вугілля та ін. разом становили 9237, 80 корон, а прибутки – 8598, 21

корону, на кожного учня припадало місячне утримання – 15, 81 корона. У 1913/14 н.р. бурсою гуртка УПТ завідував учитель місцевої шестикласової народної школи Т.Ревко. Всіх питомців у цій бурсі нараховувалося 44. Бурсою під покровом святої Богородиці керував окремий комітет на чолі з о. В.Пелехом, всіх питомців у ній було 44. Бурсою філії товариства «Просвіта» 1913/14 н.р. керував о. Т.Кудрик, у ній проживало 76 учнів [8, с.58].

Висновки. Отже, керівництво Рогатинської гімназії дбало про забезпечення учнів бурсою-гуртожитком, який був не тільки місцем проживання та харчування учнів, а й виконував важливу навчально-виховну роль. У бурсах учні контактували між собою, обмінювалися знаннями, досвідом, що було позитивним фактором у формуванні їхнього світогляду, виконували різну фізичну роботу. Активна фізична праця учнів гімназії в бурсах була важливим елементом навчально-виховного процесу, спрямованим на підготовку учнів до практичної діяльності. Поширення мануальної (фізичної) праці в Рогатинській гімназії було пов'язане з необхідністю оволодіння молоддю певними професійними навичками. Педагоги Рогатинської гімназії визнавали ідею мануальної праці корисною для всебічного розвитку особистості та були переконані, що саме фізична праця позитивно вплине на розвиток молоді. Директор гімназії М.Галущинський визначив трудову діяльність виховним засобом, який забезпечував формування людини-громадянина з сильним характером, здатної бути повноцінним членом суспільства. Навчально-виховний процес у Рогатинській гімназії базувався на гармонійному поєднанні фізичного та духовного у дитячо-підлітковій психіці, був спрямований на виявлення творчих здібностей учнів. Саме з цією метою в гуртожитках проводилися цікаві виховні заходи: ставились учнівські вистави, організовувалися виступи гімназійного оркестру, хору та ін. Бурси надали можливість десяткам гімназистів, зокрема незаможних, не лише набути освіти, але й виконали важливе національно-виховне завдання.

Тому ця проблематика є, на наш погляд, перспективною та потребує подальших досліджень.

Література

1. Витанович І. Диспозиція до споминів. (Рукопис) /Ілля Витанович/.
2. Гелей С. До питання формування світогляду Іллі Витановича /Степан Гелей // Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки. – Львів, 2007. – Вип.6. – С.119-136.
3. Гірняк Й. Рогатинська гімназія // Рогатинська земля. Збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів /Йосиф Гірняк/ Том перший. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Видавець: ЦК «Рогатинщина», 1989. – 998 с.
4. Енциклопедія українознавства / гол.ред. В.Кубійович /Володимир Кубійович/ Том перший. – Львів: Видавництво «Молоде життя», 1993. – 400 с.
5. II Звіт дирекції приватної гімназії з руською викладовою мовою філії Руського товариства педагогічного в Рогатині з правом прилюдности за рік

шкільний 1910/11. – Львів. – Накладом гімназійного комітету. З друкарні І. Айхельбергера. – 1911. – 91 с.

6. III Звіт дирекції приватної гімназії з руською мовою викладовою філії Руського товариства педагогічного в Рогатині з правом прилюдности за рік шкільний 1911/12. – Львів. – Накладом гімназійного комітету. З друкарні І. Айхельбергера. – 1912. – 111 с.

7. IV Звіт дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою кружка Українського товариства педагогічного в Рогатині за шкільний рік 1912/13 з правом прилюдности рескр. Й.Е.П.Міністр.Вір. і Пр. з 18 червня 1913 р. ч.27.760. – Львів. – Накладом гімназійного комітету. З друкарні «Діла». – 1913. – 110 с.

8. V Звіт дирекції приватної гімназії з українською викладовою мовою кружка Українського товариства педагогічного в Рогатині за шкільний рік 1913/14 з правом прилюдности рескр. Й.Е.П.Міністра Вір. і Пр. з 20 квітня 1914 р. ч.16.498. – Львів. – Накладом гімназійного комітету. З друкарні «Діла». – 1914. – 94 с.

9. Караманов О. Поширення ідеї мануальної праці (сльойду) у системі шкільництва Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) /Олексій Владиславович Караманов // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. – Вип. 24. – Частина 2. – К: Видавничий центр КНЛУ, 2003. – С.50-52.

10. Качкан В. Хай святиться ім'я твоє. Українознавство та пресологія (XIX – перша половина XX ст..) /Володимир Качкан/ - Кн.3. – Львів: Вид-во «Фенікс», 1998. – 367 с.

11. Малик Я. Михайло Галущинський у боротьбі за національну ідею /Ярослав Малик, Андрій Прокіп/ - Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 128 с.

12. Погурало Є. Михайло Галущинський – перший директор Рогатинської гімназії /Євген Погурало // Михайло Галущинський – лицар обов'язку і чину (матеріали наукової конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження і 90-річчю відкриття Рогатинської гімназії ім.Володимира Великого). – Львів-Рогатин, 1999. – С.88-91.

13. Ступарик Б. Життя, віддане національній ідеї /Богдан Ступарик, Віра Ковальчук/ - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 53 с.

Summary

VALUE GYMNASIUM BURSA IN TEACHING AND EDUCATIONAL PROCESS ROHATYN GYMNASIUM IN 1909-1914 BIENNIUM

The questions of extracurricular education for young people in Bursa-Rogatyn school dormitories in the early twentieth century.

Key words: Bursa Rogatyn gymnasium, self-education, philosophy, pupils' self-government.